stad—
makers

p/a Driehuizerweg 327-329
6525 PM NIJMEGEN

College van Gedeputeerde Staten
Provincie Gelderland
Markt 11
6811 CG ARNHEM

Nijmegen, 16-06-2026

Betreft: zienswijze Omgevingsvisie

Geacht College,

De Gelderse Stadmakers hebben in de afgelopen tijd met elkaar van gedachten gewisseld over de Ontwerp-Omgevingsvisie. Wij maken u graag deelgenoot van de vele opmerkingen die gemaakt zijn. Daarnaast zijn er diverse documenten die wij relevant vinden om mee te wegen bij het vaststellen van de Omgevingsvisie. Deze zijn zonder toelichting als bijlage toegevoegd. Wij verzoeken om kennis te nemen van deze bijlagen en deze mee te wegen.

We brengen de volgende zaken in als zienswijze:

- We stellen dat de overheid het beleid samen met de inwoners moeten opstellen en uitvoeren. Er moet een zogenaamde 'tussenruimte' zijn waar overheid en inwoners samen kunnen werken. Ieder moet vanuit zijn eigen rol kunnen bijdragen. De sociale basis moet haar werk kunnen doen.
- Experimenten met participatie waarbij de volskvertegenwoordigers gelijkwaardig met inwoners en organisaties aan tafel zitten. Denk hierbij aan de Taak Democratie, zoals in Groningen.
- Geef burgerinitiatieven en sociale ondernemingen een gelijke kans in verhouding tot het bedrijfsleven.

- Leer samen met inwoners stappen zetten: door te vragen aan lokale initiatieven als je niet weet hoe de juiste mensen te bereiken en te vragen.
- Door te werken met lokale ketens in de voedselvoorziening ontstaat er én voedselzekerheid én sociale cohesie. Lokale voedselinitiatieven hebben hulp nodig.
- Door het combineren van functies ontstaat er groene groei. Agroforestry is een goed voorbeeld van ruimtelijke combinaties.
- We vinden dat er meer integraal gewerkt moet worden in gebieden. Er zijn veel maatschappelijke vraagstukken die in samenhang moeten worden opgepakt. In de notitie van IMPACT024 wordt dit nader uitgewerkt. Deze wordt als bijlage toegevoegd en hoort bij de zienswijze.
- Sociaal, fysiek en economisch beleid versterken elkaar. In het grotestedenbeleid was dit goed geborgd.

Deze genoemde punten vragen om verdere uitwerking en implementatie. De Gelderse Stadmakers bieden aan om met u mee te denken en gaan graag in gesprek hierover!

Wij zien uit naar uw reactie.

Met vriendelijke groeten,

De werkgroep Gelderse Omgevingsvisie van Stadmakers,

Ben Freriks
Marrije Prins
Tess Jansen
Ramon Barends

Deze zienswijze wordt verder onderschreven door:

Marijn Bruurs, namens Buurtgroei en Wiltgroei
Patrick Hoogenbosch, namens Stg. De Blauwe Wij(k) Economie en Dazo.nl
Tim Ruijters, Haarlem
Frans Manders, Zutphen

Als bijlagen zijn de notitie van IMPACT024 en de bijlagebundel toegevoegd.

Een kopie van deze zienswijze is aan Provinciale Staten Gelderland gezonden.

IMPACT024

Reactie op de Gelderse Omgevingsvisie vanuit IMPACT024

Vanuit IMPACT024 leveren wij hierbij graag input vanuit onze praktijkervaring in het organiseren van regionale samenwerking rondom maatschappelijke transities in het Rijk van Nijmegen.

IMPACT024 is een netwerkorganisatie en coöperatie zonder winstoogmerk die werkt aan een sociaal, eerlijk en duurzaam Rijk van Nijmegen. Dit doen we door samenwerking tussen inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en overheden te versterken. I We bouwen een gezamenlijke infrastructuur en coalities waardoor mensen, organisaties en initiatieven elkaar kunnen vinden, versterken en gezamenlijk kunnen werken aan het versnellen van maatschappelijke transities. Vanuit een onafhankelijke, faciliterende rol helpt IMPACT024 om samenwerking, eigenaarschap en collectieve daadkracht duurzaam te organiseren.

Wij herkennen in de Omgevingswet en de provinciale opgaven een belangrijke beweging: van sectoraal beleid naar integrale gebiedsontwikkeling. Tegelijkertijd zien wij in de praktijk dat veel maatschappelijke vraagstukken nog onvoldoende in samenhang georganiseerd worden. Transities rondom energie, natuur, landbouw, gezondheid, mobiliteit, inclusie en bestaanszekerheid beïnvloeden elkaar voortdurend en vragen om nieuwe vormen van samenwerking en organiserend vermogen.

Vanuit die ervaring willen wij vijf aandachtspunten meegeven voor de Omgevingsvisie Gelderland.

1. Zet integrale gebiedsontwikkeling centraal

Veel maatschappelijke opgaven worden nog afzonderlijk benaderd, terwijl de effecten juist samenkomen in de leefomgeving van inwoners. Een toekomstbestendige Omgevingsvisie vraagt daarom om een integrale benadering waarin ecologische, sociale en economische waarde in samenhang worden bekeken.
Wij pleiten ervoor om brede welvaart, gemeenschapskracht en leefkwaliteit expliciet als uitgangspunt te nemen in de verdere uitwerking van provinciaal beleid.

2. Erken de samenleving als mede-organisator van de leefomgeving

De Omgevingswet vraagt om een andere verhouding tussen overheid en samenleving. In de praktijk zien wij dat inwoners, impactondernemers, maatschappelijke initiatieven, bedrijven en lokale netwerken steeds vaker verantwoordelijkheid willen nemen voor hun leefomgeving, maar daarbij nog onvoldoende structureel ondersteund worden.
Wij adviseren daarom om in de Omgevingsvisie expliciet ruimte te maken voor langdurige samenwerking tussen overheid, inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en onderwijs- en kennisinstellingen, gebaseerd op gedeeld eigenaarschap in plaats van enkel participatie.

3. Versterk regionale ecosystemen en impactondernemerschap

In Gelderland groeit de beweging van impact ondernemers (ondernemers die als missie hebben om maatschappelijke verandering teweeg te brengen en daarom heen een business

case bouwen). Tegelijkertijd lopen zij regelmatig vast op versnippering van ondersteuning, regelgeving, financiering en samenwerking.
Wij zien grote meerwaarde in het ondersteunen van regionale ecosystemen waarin kennisdeling, samenwerking, zichtbaar maken van deze voorbeelden en maatschappelijke innovatie structureel georganiseerd worden.
Impactondernemers en maatschappelijke initiatieven functioneren in de praktijk vaak als transitieversnellers. Zij verdienen daarom een stevigere positie binnen provinciale ontwikkelstrategieën.

4. Organiseer structurele verbinding tussen schaalniveaus

Veel maatschappelijke opgaven spelen tegelijkertijd op lokaal, regionaal, provinciaal en nationaal niveau. In de praktijk ontbreekt het regelmatig aan infrastructuren die deze schaalniveaus goed met elkaar verbinden.Wij adviseren de provincie om meer te investeren in dergelijke organiserende infrastructuren die samenwerking tussen gebieden, netwerken en domeinen mogelijk maken.

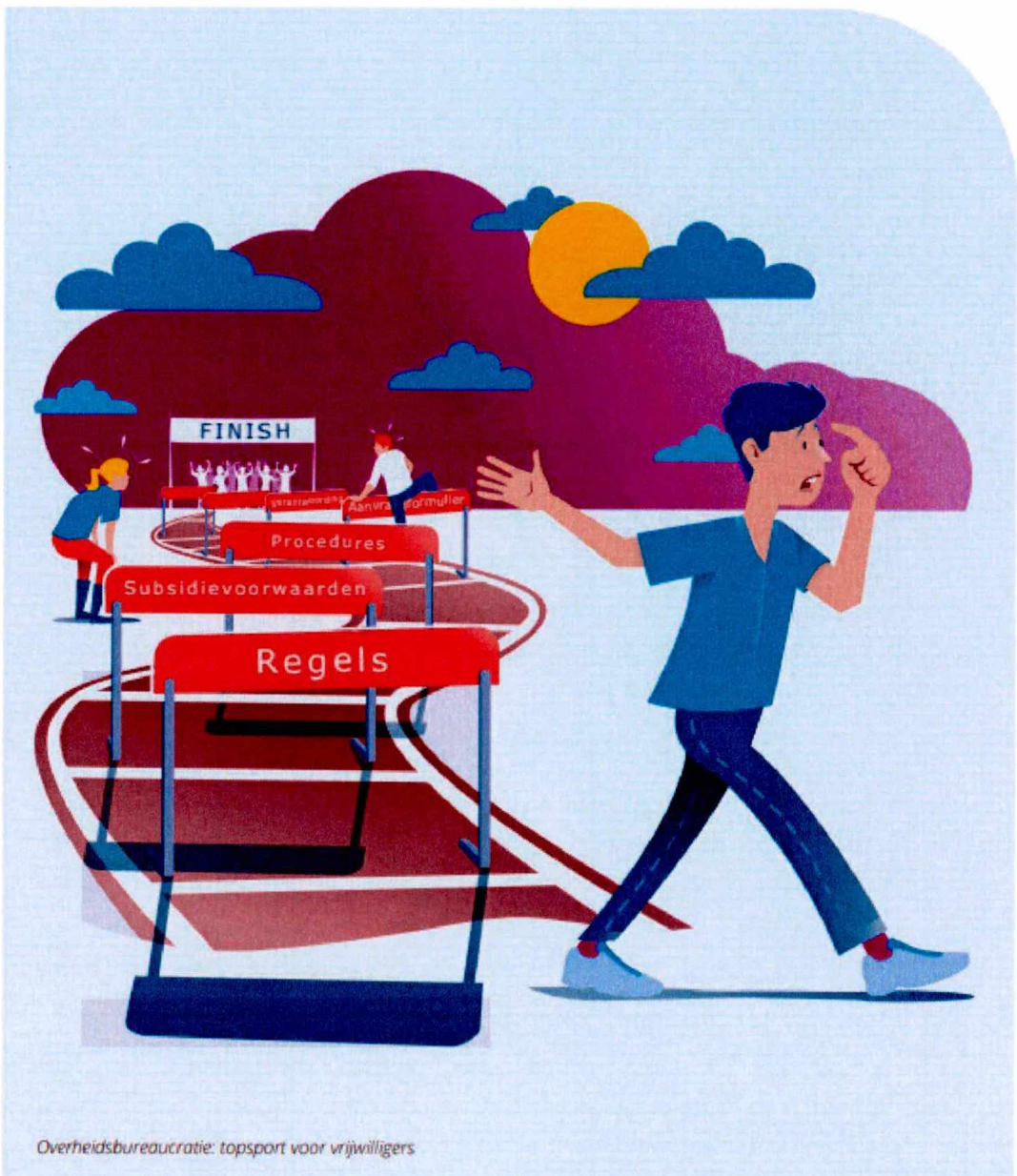
5. Geef ruimte aan experiment en lerend ontwikkelen

De maatschappelijke transities waar Gelderland voor staat vragen om nieuwe vormen van samenwerken, organiseren en financieren. Veel oplossingen ontstaan niet vooraf op papier, maar in de praktijk van experimenteren, leren en aanpassen.
Wij vragen daarom aandacht voor experimenteerruimte, langdurige samenwerking, vertrouwen als uitgangspunt, en ruimte voor lerende ecosystemen en netwerken.
Juist deze condities maken het mogelijk om maatschappelijke energie duurzaam te organiseren en daadwerkelijk impact te realiseren.

Tot slot

Wij geloven dat Gelderland de kans heeft om voorop te lopen in een nieuwe manier van gebiedsontwikkeling: niet alleen gericht op ruimtelijke inrichting, maar ook op het versterken van de organiserende kracht van gemeenschappen en ecosystemen.

BIJLAGEBUNDEL

Overheidsbureaucratie: topsport voor vrijwilligers

CENTRUM VAN ACTIEF BURGERSCHAP

MANIFEST: VAN PARTICIPATIE NAAR GEMEENSCHAPSKRACHT

EEN NIEUWE VISIE OP DE RELATIE TUSSEN OVERHEID EN INWONER

Datum: 25 november 2025
Betreft: Herijking bestuurlijke vernieuwing en de Participatieverordening

1. INLEIDING: DE PARADOX VAN DE PARTICIPATIEVERORDENING

De gemeenten beschikken nu één jaar over een participatieverordening. Op papier is dit een stap vooruit; het formaliseert de wens om inwoners te betrekken bij het beleid. Echter, de praktijk is weerbarstiger. We moeten de moed hebben om kritisch naar onze eigen terminologie en houding te kijken.

Hoewel de verordening met de beste intenties is geschreven, stellen wij voor dat we een radicale stap zetten: **we moeten stoppen met het woord 'participatie'.**

Zolang wij als overheid spreken over participatie, houden we onbewust een machtsongelijkheid in stand. Participatie betekent letterlijk: "*Jij mag meedoen met mij.*" Het impliceert dat de overheid de eigenaar is van het speelveld, de regels bepaalt, de agenda opstelt en vervolgens – vaak laat in het proces – de inwoners genadig uitnodigt om aan te schuiven aan onze tafel. Dit vertrekpunt is niet langer houdbaar in een tijd waarin het vertrouwen in de overheid onder druk staat.

2. DE VERTROUWENSCRISIS

Het fundament van elke succesvolle gemeente is vertrouwen. We moeten constateren dat dit vertrouwen broos is. Jaren van top-down beleid, complexe bureaucratie en participatietrajecten die soms als wassen neus voelden, hebben sporen nagelaten.

Wanneer inwoners het gevoel hebben dat 'participatie' slechts het afvinken van een verplichting is, haken zij af. Als de gemeenten werkelijk impact willen maken op de grote thema's van deze tijd, moeten ze eerst investeren in de relatie. Ze kunnen niet oogsten (hulp vragen bij beleid) voordat ze gezaaid hebben (vertrouwen en dienstbaarheid).

3. HET NIEUWE MANTRA: OMKERING VAN DE ROLLEN

Om het vertrouwen te herstellen, is een kanteling nodig van de werkwijze. Niet de inwoner moet naar het stadhuis komen, maar het stadhuis moet naar de inwoner.

Ons nieuwe mantra voor bestuurders en ambtenaren luidt daarom: **Begin bij wat er al is.**

De samenleving is geen braakliggend terrein waarop de gemeente beleid uitrolt. In de steden en dorpen van ons land barst het van de energie, netwerken, verenigingen, buurtinitiatieven en informele zorgstructuren. Daar ligt de kracht. In plaats van een eigen projecttafel op te tuigen, schuif aan bij de tafels die er al staan.

De kernopdracht verandert van "halen" naar "brengen":
1. **Word onderdeel van de gemeenschap**: Laat je gezicht zien, niet als controleur, maar als partner.
2. **Stel de cruciale vraag**: "*Wat hebben jullie nodig?*"
3. **Faciliteer en dien**: Help de gemeenschap hun eigen doelen te bereiken.
4. **Vul aan**: Breng in waar de overheid specifiek goed in is (wetgeving, financiële middelen, specialistische kennis, opschaling).

Door deze dienende houding aan te nemen, laat je zien dat je de leefwereld van de inwoner serieus neemt als vertrekpunt. Erken dat de gemeenschap vaak zelf de expert is van hun eigen wijk of situatie.

4. DE OOGST: SAMENWERKEN AAN COMPLEXE OPGAVEN

Deze investering in de relatie is geen doel op zich, maar een noodzakelijke voorwaarde voor de toekomst. Pas als de basis van vertrouwen is hersteld, verandert de dynamiek.

Als de overheid zich eerst heeft bewezen als betrouwbare partner die luistert en faciliteert, ontstaat er ruimte voor wederkerigheid. Pas **dan** kunnen ambtenaren en bestuurders ook een vraag terugleggen bij de gemeenschap.

Dit is het moment waarop we de grote, taaie dossiers kunnen aanpakken. Denk hierbij aan:
- **De energietransitie**: Het realiseren van aardgasvrije wijken lukt nooit via dwang, maar alleen als de wijk zelf eigenaarschap voelt.
- **Armoedebeleid**: De beste oplossingen voor armoede komen vaak uit de ervaringsdeskundigheid van de mensen zelf, niet van achter een bureau.
- **Jongerenparticipatie**: Jongeren betrek je niet met een inspraakavond op het gemeentehuis, maar door aanwezig te zijn in hun leefwereld en hun initiatieven serieus te nemen.

In deze fase is er geen sprake meer van 'participatie' (meedoen met ons), maar van **partnerschap** (samen werken aan een gedeeld doel).

5. HET MANIFEST: 7 UITGANGSPUNTEN

Om deze visie te onderbouwen en praktisch toepasbaar te maken, hebben wij de volgende 7 uitgangspunten geformuleerd. Dit is de meetlat waarlangs gemeenten hun handelen kunnen leggen.

I. TAAL CREËERT WERKELIJKHEID

We vermijden de term 'participatie' in onze communicatie naar buiten. We spreken over samenwerking, partnerschap, buurtkracht of gemeenschapsontwikkeling. Woorden doen ertoe.

II. DE 'NEE, TENZIJ' MENTALITEIT VERDWIJNT

Als een initiatief uit de samenleving komt, is de reflex van de gemeente vaak toetsen aan regels (beheersing). De nieuwe reflex is: "Wat een goed idee, hoe kunnen wij helpen dit mogelijk te maken?" We zoeken de ruimte binnen de regels, in plaats van de grenzen van de regels.

III. AANWEZIGHEID IS DE NORM

Ambtenaren werken niet alleen achter hun bureau of in het stadhuis. Een deel van de werktijd vindt plaats 'buiten', in de wijkcentra, bij de sportverenigingen en op straat. We moeten voelbaar aanwezig zijn voordat we iets nodig hebben.

IV. DE OVERHEID ALS GEREEDSCHAPSKIST

De overheid kent haar plaats: wij zijn ondersteunend aan de samenleving. Wij stellen onze unieke kwaliteiten (geld, macht, kennis) ter beschikking aan de doelen van de gemeenschap, zolang deze binnen het algemeen belang vallen.

V. VERTROUWEN BOVEN CONTROLE

We durven los te laten. We vragen niet om dichtgetimmerde plannen en spreadsheets voordat we een initiatief steunen. We vertrouwen op de intentie en kunde van onze inwoners. Fouten maken mag, zolang we er samen van leren.

VI. TIMING IS CRUCIAAL

We komen niet pas naar de inwoner als het beleidsplan al voor 90% af is ("graag uw mening"). We komen naar de inwoner voordat er ook maar één letter op papier staat, om te vragen wat er speelt en wat er nodig is.

VII. WEDERKERIGHEID ALS EINDDOEL

We zijn eerlijk over onze eigen opgaven. Nadat we geïnvesteerd hebben in de relatie, durven we ook hulp te vragen. "*Wij als gemeente moeten van het gas af, maar we weten niet hoe dit in jullie wijk het beste past. Kunnen jullie ons helpen?*"

6. SLOTCONCLUSIE

Het loslaten van het begrip 'participatie' is geen semantische discussie, maar een fundamentele keuze voor een andere overheid. Een overheid die menselijk is, die naast de inwoner staat in plaats van erboven, en die begrijpt dat vertrouwen het enige kapitaal is dat werkelijk waarde heeft in het publieke domein.

Laten alle mensen die zich bezighouden met 'participatie' de moed hebben om deze weg in te slaan. Niet omdat het moet van de verordening, maar omdat onze gemeenschap het verdient.

Frans Manders (Raadslid Pvda Zutphen) en Floor Ziegler (Wereld van Gemeenschappen/ Huizen en Centrum van Actief Burgerschap)

Achter dit manifest zit nog een uitgebreidere tekst met veel voorbeelden en tips. Daarnaast werken wij aan een Leergang: Hoe kom je van participatie af (van participatie naar gemeenschapskracht).

Heb je interesse in de uitgebreide tekst en/of leergang mail naar
Frans Manders: fransmanders59@gmail.com
Floor Ziegler: Floor@floorziegler.nl

Waarom gemeenschapsversterkend onderzoek onmisbaar is

Onderzoek naar communities is booming, maar wie profiteert er écht?
Vandaag de dag zien we een enorme toename aan onderzoeken naar gemeenschappen. Toch ervaren bewoners vaak weinig winst van deze inspanningen. Waarom? Omdat veel onderzoek primair gericht is op de systeemwereld: verantwoording, beleidsdoelen en externe analyses. Gemeenschappen worden leeggevraagd, maar zelden gevoed. Dit leidt tot onderzoeksmoeheid en zelfs schade aan gemeenschapsontwikkeling. Het is tijd voor een fundamentele omslag: onderzoek moet dienend zijn aan gemeenschappen, niet andersom.

Waarom is dit belangrijk?

- **Gemeenschapskracht is cruciaal voor maatschappelijke vraagstukken.** Sterke gemeenschappen leveren aantoonbaar meer zorg, veiligheid, duurzaamheid en gezondheid. Ze versnellen de energietransitie en vergroten sociale veerkracht.
- **Gemeenschappen zijn geen projecten.** Ze groeien non-lineair, op basis van relaties, vertrouwen en ontmoeting. Klassieke, lineaire onderzoeksmodellen missen deze dynamiek.
- **Onderzoek kan schade veroorzaken.** Externe interventies en kortstondige projectaanpakken ondermijnen eigenaarschap en autonomie van bewoners.

Hoe ziet gemeenschapsversterkend onderzoek eruit?

1. **Start met de vraag: dient dit onderzoek de gemeenschap?**
   Als het antwoord nee is, doe het niet.
2. **Werk vanuit gelijkwaardigheid.** Bewoners zijn mede-opdrachtgevers, niet slechts respondenten. Hun verhalen zijn bronnen, geen anekdotes.
3. **Onderzoek vanuit presentie.** Wees aanwezig in het dagelijks leven van de gemeenschap. Geen wijksafari's, maar echte betrokkenheid.
4. **Focus op verandermacht, niet op tekorten.** Breng het handelingsvermogen en de kracht van gemeenschappen in beeld, niet alleen hun problemen.
5. **Integreer onderzoek in een leerinfrastructuur.** Maak onderzoek onderdeel van een lokale kenniseconomie, zodat gemeenschappen zelf initiatiefnemers worden.
6. **Gebruik een meervoudig perspectief.** Heb het niet alleen over efficiëntie en beleidsdoelen, maar ook processen, relaties en zingeving.

De belofte

Gemeenschapsversterkend onderzoek is geen instrument voor verantwoording, maar een katalysator voor groei. Het versterkt eigenaarschap, vergroot sociale samenhang en maakt buurten veerkrachtiger. Het is onderzoek dat niet koloniseert, maar emancipeert. Zoals Joop Hofman en Birgit Oelkers in hun artikel stellen: *"Een community is geen optelsom, maar een vermenigvuldiging: er zijn meer verbindingen dan actoren."*

Drie sporen voor impact

Om deze belofte waar te maken, werken we als lectoraat Duurzame Gemeenschappen langs drie complementaire sporen:

1. **Analyseren van verhalen**
   Verhalen van bewoners zijn geen anekdotes, maar bronnen van kennis. Door deze verhalen systematisch te analyseren via zes lenzen (zoals type gemeenschap, ontwikkelingsdynamiek, waarden en sociale relaties), krijgen we diep inzicht in wat gemeenschappen drijft en hoe ze groeien.
2. **Van en met elkaar leren tijdens verhalensessies**
   We brengen bewoners, community builders en professionals samen om verhalen te duiden, inzichten te delen en handelingsperspectieven te ontwikkelen. Deze sessies zijn katalysatoren voor verandering en versterken het sociale weefsel.
3. **Participatief Actieonderzoek (PAO)**
   Samen met bewoners voeren we actieonderzoek uit rond thema's die zij belangrijk vinden, zoals gezondheid, duurzaamheid of eenzaamheid. Dit onderzoek levert niet alleen kennis op, maar zet concrete stappen richting verandering en eigenaarschap.

Kortom: Als we willen dat gemeenschappen bloeien en maatschappelijke vraagstukken duurzaam worden opgelost, moeten we onderzoek radicaal heroriënteren. Niet van buiten naar binnen, maar van binnenuit. Niet om te meten, maar om te versterken. **Doe onderzoek dat gemeenschappen voedt – of doe het niet.**

Mijn pleidooi is onder meer gebaseerd op het mooie artikel dat Joop Hofman & Birgit Oelkers in 2024 schreven (De wijk, de wethouder of de wetenschap: voor wie is onderzoek naar communities?)

PARTICIPATIE

Fijn dat het kabinet een gemeenschapsfonds aankondigt. Maar het werkt nog beter als we er een 'gezelligheidssubsidie' van maken

Het nieuwe coalitieakkoord bevat een zeldzaam lichtpuntje: de manier waarop we samenleven krijgt expliciet aandacht. Er komen investeringen in sociale netwerken en een gemeenschapsfonds voor buurthuizen en dorpswinkels. Dat is winst.

Maar in de uitwerking dreigt het mis te gaan. Sociale cohesie wordt opnieuw teruggebracht tot hulpmiddel: om zorgkosten te beperken, de weerbaarheid te vergroten en veiligheid te versterken. Terwijl het gemeenschapsfonds vooral het bestaande beschermt en nieuwe ontmoetingen laat liggen.

Daarom is een andere keuze nodig. Maak van het gemeenschapsfonds een *gezelligheidssubsidie*: een fonds dat niet primair investeert in bestaande fysieke ontmoetingsplekken, maar juist ruimte biedt aan vernieuwende activiteiten die mensen uit verschillende bubbels samenbrengen.

Dat onze samenleving zo'n sociale impuls kan gebruiken, merken we elke dag. Laatst liet ik mijn hond uit op het bospaadje achter mijn huis. Het was een druilerige middag en ik groet een man die mij tegemoet loopt. Hij schrikt, mompelt iets onverstaanbaars terug en kijkt snel weg. Ik loop door met het ongemakkelijke gevoel dat deze kleine ontmoeting iets groters blootlegt. We lijken verleerd hoe we contact maken met elkaar.

Die ervaring staat niet op zichzelf. Nederland is sociaal verschraald. We ontmoeten weinig nieuwe mensen, leven steeds meer in onze eigen bubbel en ontmoetingsplekken verdwijnen in rap tempo. Het gevolg: bijna de helft van de Nederlanders voelt zich in meer of mindere mate eenzaam, blijkt uit cijfers van het CBS.

Dat is niet alleen verdrietig, het kost de maatschappij ook geld. Internationale studies laten zien dat eenzaamheid leidt tot meer verzuim, lagere productiviteit en langdurige uitval. En dat niet alleen: sterke sociale relaties verkleinen de kans op hart- en vaatziekten, verminderen psychisch lijden en versnellen herstel na ziekte. Daar komt bij dat we elkaar in crisissituaties hard nodig hebben. Niet voor niets roept de overheid burgers in noodscenario's op om elkaar te helpen. Dat werkt alleen als die onderlinge band er al is.

Maarten Hupkes is directeur-bestuurder van landelijke beweging De Buurt.

Sociale cohesie versterk je niet alleen door te investeren in bestaande voorzieningen, maar juist door mensen te bereiken die niet wekelijks in een buurthuis te vinden zijn. Als het geld uit het gemeenschapsfonds vooral naar fysieke voorzieningen gaat, laten we een groot deel van het potentieel liggen. Natuurlijk zijn buurthuizen, dorpswinkels en ontmoetingsplekken onmisbaar. Ze vormen al decennia het sociale hart van veel wijken. Maar alleen gebouwen houden een samenleving niet bij elkaar.

Veel bestaande voorzieningen bereiken waardevolle, trouwe doelgroepen, zoals ouderen. Tegelijkertijd zien we dat jongeren, werkenden en nieuwe bewoners vaak minder makkelijk aansluiten. Dat is een signaal dat het sociale beleid moet meebewegen met hoe de behoeften van buurtbewoners veranderen.

Wie sociale cohesie serieus neemt, moet daarom naast bestaande structuren ook ruimte maken voor nieuwe vormen van ontmoeting die verschillende leefwerelden met elkaar verbinden.

Gelukkig ontstaan er door het hele land initiatieven die precies dát laten zien. Bewoners organiseren buurtmaaltijden, gemeenschapstuinen, bankjes in de straat, kampeerweekenden en andere laagdrempelige activiteiten die nieuwe groepen samenbrengen. Deze kleine 'interventies' hebben een groot effect: ze vergroten het onderling vertrouwen, versterken netwerken en zorgen dat mensen elkaar sneller helpen.

Onderzoek van bureau Ecorys bevestigt dit beeld. Investeringen in verbindende buurtactiviteiten leiden niet alleen tot meer gezelligheid, maar ook tot minder eenzaamheid, hogere arbeidsparticipatie en lagere maatschappelijke kosten. Met relatief beperkte publieke middelen ontstaat zo een opvallend groot maatschappelijk rendement.

Als het kabinet echt werk wil maken van sociale cohesie, moet het gemeenschapsfonds daarom worden ingericht als een gezelligheidssubsidie. Een subsidie die ontmoeting centraal stelt, bestaande voorzieningen versterkt én ruimte geeft aan nieuwe initiatieven. Die bewonersinitiatieven structureel ondersteunt in plaats van steeds opnieuw te laten concurreren om tijdelijke projectpotjes.

Maar uiteindelijk gaat het om meer dan een fonds. Het gaat om de vraag wat voor soort samenleving we willen zijn. Beleid dat mensen dichter bij elkaar brengt, verdient prioriteit. Want een samenleving waarin mensen elkaar groeten, kennen en helpen, is niet alleen prettiger.

Ze is gezonder, veiliger en veerkrachtiger. En dat is precies wat we mogen verwachten van ons nieuwe kabinet.

Landelijke LSA Bewonersagenda

1. Laat ons echt meebeslissen: doe de gemeenschapstoets

Beleid over ons maak je beter met ons. Doe daarom samen met bewoners vooraf de gemeenschapstoets bij het opstellen en uitvoeren van grote landelijke programma's: 'Vindt de gemeenschap dat ze sterker van wordt van deze plannen? En welke plek aan tafel heeft de gemeenschap nodig bij het maken en uitvoeren van dit plan?' Met een gemeenschapstoets maak je gebruik van wat wij al weten en is de kans groter dat beleid goed uitgevoerd wordt.

2. Maak een wet 'Gemeenschap, markt en overheid'

In bewonersinitiatieven gaan maatschappelijke opbrengsten hand in hand met economische opbrengsten. Maar ze werken wel anders dan marktpartijen, hebben andere behoeften. Maak daarom ruimte voor actieve en ondernemende bewoners met een nieuwe wet 'Gemeenschap, markt en overheid'. Leg daarin vast hoe overheden economisch beter samen kunnen werken met bewoners. Ga daarbij uit van 'lokaal, tenzij'. Maak regels die bewonersinitiatieven niet belemmeren maar ondersteunen. En leg vast hoe wij ons ook op een passende manier kunnen verantwoorden.

3. Maak uitdaagrecht toegankelijk voor bewoners in alle buurten

Het uitdaagrecht geeft ons de kans om publieke taken in onze buurt tegen betaling zelf te gaan doen. Dat is goed voor onze buurt! Maak een regel die voorschrijft dat gemeenten hun budgetten per wijk of gebied gaan bijhouden. Zo wordt inzichtelijk welke taken wij zelf kunnen gaan doen. Maak daarnaast mogelijk dat wij zelf kunnen kiezen hoe we ondersteund willen worden bij het uitdagen van onze gemeente. Zo wordt uitdagen ook toegankelijk in wijken waar dit niet vanzelfsprekend is.

4. Ondersteun ontmoetingsplekken van bewoners

Gemeenschappen groeien op een eigen ontmoetingsplek. Daar leren we elkaar kennen als bewoners, zorgen we voor elkaar. Daar zijn we geen cliënt, maar gewoon buren. Daar maken we plannen die ons verbinden en versterken. Hou zulke plekken in stand en ondersteun waar ze ontstaan. Doe dat bijvoorbeeld met een landelijke norm voor ontmoetingsplekken, zoals in de bibliothekenwet. Geef de gemeenschap met het aankooprecht (*right to buy*) voorrang bij het aankopen of overnemen van maatschappelijk vastgoed. Zo worden en blijven onze plekken echt van ons.

5. Maak een gemeenschapsbank

Roep een gemeenschapsbank in het leven die kan investeren in alles wat de gemeenschap ten goede komt. Deze gemeenschapsbank zou onze bewonersinitiatieven ook kunnen ondersteunen met leningen, zoals voor het aankopen van vastgoed of bij het opzetten van een bewonersbedrijf. Deze gemeenschapsbank kan worden gevuld of aangevuld met gelden uit landelijke onderbesteding en met slapende tegoeden, zoals die in de consignatiekas.

6. Bouw aan gemeenschappen, op een manier die wij kiezen

Sterke gemeenschappen zijn niet overal vanzelfsprekend. Ondersteun daarom elke wijk met community builders, krachtenbinders, opbouwwerkers, of wat er ook maar nodig is. Want bewoners organiseren zichzelf net overal weer anders.

7. Leer ons kennen

Gemeenschappen en hun veranderkracht in de buurt, die snap je pas echt als je er middenin staat. Geef rijksambtenaren en Kamercommissies meer ruimte om kennis te maken het perspectief van bewonersinitiatieven. Zo ontstaat begrip, inzicht en zin om samen te werken.

LSA bewoners

www.lsabewoners.nl

info@lsabewoners.nl

Wensen van lokale netwerken van bewonerscollectieven aan WDSH coalitie (oogst sessie 2 oktober 2025)

Netwerken versterken

- De coalitie kan structurele ondersteuning bieden bij taken die voor veel kleine initiatieven lastig goed te organiseren zijn, zoals fondsenwerving, financiën, administratie en juridische vraagstukken.
- Op landelijk niveau kan de coalitie lobbyen voor lokale netwerken door te werken aan cultuurverandering, het verzamelen en verspreiden van goede voorbeelden, het zichtbaar maken van de waarde van initiatieven en het maken van een vertaalslag naar de landelijke politiek om ruimte te creëren voor bewonersnetwerken.
- Daarnaast kan de coalitie bijdragen aan capaciteitsopbouw van netwerken, bijvoorbeeld door het organiseren van meer bijeenkomsten zoals die van 2 oktober en door het opzetten van leerkringen.
- In haar werk kan de coalitie er bovendien consequent voor zorgen dat netwerken input kunnen leveren en goed geïnformeerd blijven.

Samenwerking met gemeenten

- De coalitie kan gemeenten stimuleren om de filosofie van "Wij doen 't samen" te omarmen.
- Daarnaast kan zij netwerken ondersteunen bij het opbouwen van een relatie met de gemeente en, waar nodig, rugdekking bieden.
- De coalitie kan gemeenten helpen bij de transitie van aanbodgericht inkopen naar vraaggericht ondersteunen, zodat netwerken beter in positie komen voor gemeentelijke opdrachten.
- Tot slot kan de coalitie meedenken en meewerken aan een visie op een heldere rol- en taakverdeling tussen gemeente en gemeenschap.

Financiering

- De coalitie kan op een hoger niveau financieren dan uitsluitend op projectenniveau. Daarbij kan gezamenlijk worden gekeken hoe de ontwikkeling van een netwerk kan worden gefinancierd op een manier die meer is gebaseerd op partnerschap dan op vaste criteria en bijbehorende verantwoording.
- Binnen zo'n partnerschap kan de coalitie ook een rol spelen in het betrekken van de gemeente als investeerder in het netwerk.

Eerste reacties vanuit de WDHS coalitie

Netwerken versterken

- We zijn bezig met een website die alle ondersteuning van de partners bijeen brengt en doorverwijst. We willen zo het de initiatieven gemakkelijker maken hun weg te vinden.
- De coalitie zet in op een stevige landelijke lobby, het bekend maken van de beweging van bewonersinitiatieven, en een gelijk speelveld creëren voor lokale gemeenschappen, overheid en markt. We merken dat dit werkt. We worden gezien en komen bij verschillende gremia aan tafel. Het gemeenschapsfonds is een eerste resultaat. Lobby en een gelijk speelveld creëren is wel een weg van de lange adem.
- We stoeien als coalitie nog wel met hoe we netwerken van initiatieven concreet input kunnen laten geven. De coalitie is op zichzelf een netwerk van organisaties die zelf (vaak) directe contacten hebben met initiatieven of zelfs initiatieven vertegenwoordigen. Ideeën en adviezen zijn hier welkom.
- We zien een waarde in het delen van kennis tussen netwerken. De coalitie wil hier graag in faciliteren. We zoeken nog naar de juist vorm in afstemming met jullie.

Samenwerking met gemeenten

- Via de VNG proberen we de gemeenten ertoe te bewegen bewonersinitiatieven serieuzer te nemen en te begrijpen. Daartoe is ook een handreiking voor gemeenten uitgegeven door het VNG onder de noemer . 'We doen het samen'. Deze handreiking promoten we, ook via onze partners, stevig.
- Vanuit de coalitie willen we graag meedenken in het verbeteren van de samenwerking tussen initiatieven en gemeenten. Dit kunnen natuurlijk ook netwerken van initiatieven zijn. Dus als er een concrete vraag van een netwerk is dan horen we dit graag. En kunnen we kijken wat we kunnen betekenen hierin.

Financiering

- De coalitie pleit voor een gemeenschapsfonds voor ontmoetingsruimtes en een goede invulling daarvan.
- We werken aan financelabs waarin we samen met bewonersinitiatieven en gemeenten zoeken naar manieren om de initiatieven duurzaam te financieren en proberen die om te zetten in goede voorbeelden
- We werken mee en stimuleren studies die de impact van bewonersinitiatieven beter zichtbaar maken.

Van consument naar coöperatief prosumer-netwerk

MARCEL KOLDER
APR 10, 2026

Een essay voor politiek en ambtenarij over de stille herinrichting van energie, zorg en voedsel

De onzichtbare laag onder de transities

In het beleidstaalgebruik van vandaag worden transities vaak beschreven als technische of sectorale opgaven. De energietransitie gaat over netcapaciteit en opwek, de zorgtransitie over personeelstekorten en efficiëntie, de voedseltransitie over duurzaamheid en ketens. Deze indeling is begrijpelijk vanuit bestuurlijke logica, maar ze verhult wat er onder de oppervlakte werkelijk verandert.

Wat zich voltrekt is geen verzameling van losse transities, maar een verschuiving in de positie van mensen binnen systemen. De burger is niet langer uitsluitend gebruiker van voorzieningen, maar ontwikkelt zich steeds vaker tot mede-producent. Deze figuur wordt aangeduid als de prosumer: iemand die tegelijk consumeert en produceert. Wat echter pas echt systeemrelevant wordt, is niet de prosumer op zichzelf, maar de manier waarop prosumers zich organiseren in collectieve verbanden.

Van individuele prosumer naar collectieve kracht

De opkomst van de prosumer markeert een breuk met het klassieke model waarin productie en consumptie strikt gescheiden waren. Burgers nemen niet alleen meer af, maar dragen actief bij. Toch blijft de impact van individuele prosumers beperkt zolang zij op zichzelf opereren. Een huishouden met zonnepanelen blijft afhankelijk van het net, een patiënt met data blijft afhankelijk van zorgstructuren, en een bewuste consument blijft onderdeel van mondiale ketens.

De werkelijke systeemverschuiving ontstaat wanneer prosumers zich verenigen. In die beweging ontstaat de coöperatie als nieuwe institutionele laag. Hier wordt individuele capaciteit gebundeld, worden afspraken gemaakt over verdeling en ontstaat gedeelde

zeggenschap. De stap van individu naar collectief maakt het verschil tussen participatie en systeemverandering.

De coöperatie als institutionele innovatie

De coöperatie is geen juridische vorm alleen, maar als een nieuwe manier om publieke waarden te organiseren. Zij bevindt zich tussen markt en staat, maar volgt een eigen logica. Waar de markt draait om prijs en de staat om herverdeling, draait de coöperatie om gedeeld eigenaarschap en gezamenlijke verantwoordelijkheid.

In een coöperatieve structuur worden burgers mede-eigenaar van de infrastructuur die zij gebruiken. Dat verandert niet alleen de economische dynamiek, maar ook de bestuurlijke. Beslissingen worden dichter bij de leefwereld genomen en sluiten beter aan bij lokale omstandigheden en behoeften.

Energie: de wijk als energiesysteem

In de energiesector wordt deze verschuiving concreet zichtbaar. Het centrale model, waarin energie wordt geproduceerd en gedistribueerd via grootschalige netwerken, loopt tegen fysieke en organisatorische grenzen aan. Netcongestie en piekbelasting zijn daar zichtbare symptomen van.

Wanneer prosumers zich organiseren in energiecoöperaties, of collectieve samenwerkingen in een straat verandert de logica van het systeem. Energie of verduurzaming van de straat wordt niet langer alleen geleverd, maar lokaal georganiseerd. Opwek, opslag en verbruik worden in samenhang bekeken. De wijk ontwikkelt zich tot een energiesysteem op zichzelf, waarin bewoners gezamenlijk sturen op balans en efficiëntie.

Deze ontwikkeling heeft niet alleen technische voordelen, maar verschuift ook de vraag naar eigenaarschap en zeggenschap. Energie wordt een gemeenschappelijke infrastructuur in plaats van een externe dienst.

Zorg: van voorziening naar gemeenschap

In de zorg voltrekt zich een vergelijkbare, maar minder expliciete beweging. De druk op formele zorgsystemen groeit, terwijl een groot deel van de zorg in de praktijk al plaatsvindt in informele netwerken van familie (mantelzorg, voorzirgcirkels) en zorgzame gemeenschap.

Prosumer-zorg ontstaat wanneer deze werkelijkheid wordt erkend en versterkt. Burgers worden niet alleen ontvangers van zorg, maar mede-organisatoren ervan. Wanneer deze rol zich vertaalt in coöperatieve structuren, ontstaat een zorgsysteem dat niet uitsluitend afhankelijk is van instellingen, maar gedragen wordt door gemeenschappen.

Dit betekent niet dat professionele zorg verdwijnt, maar dat zij anders wordt ingebed. Meer als onderdeel van een netwerk, minder als centraal georganiseerde voorziening.

Voedsel: van keten naar gedeeld systeem

Ook in het voedselsysteem wordt de afstand tussen producent en consument opnieuw ontworpen. De huidige ketens zijn efficiënt, maar ook kwetsbaar en vaak ondoorzichtig. Prosumer-initiatieven verkleinen deze afstand door lokale productie en directe relaties te stimuleren.

Wanneer deze initiatieven zich organiseren in coöperaties, ontstaat een alternatieve structuur waarin voedselproductie en -distributie collectief worden georganiseerd. Dit leidt tot kortere ketens, meer transparantie en een grotere betrokkenheid van burgers bij wat zij consumeren.

Voedsel verschuift daarmee van een puur marktproduct naar een gedeeld maatschappelijk vraagstuk. Je ziet de opmars van burgerboerderijen en stadslandbouw.

Wonen: collectief opdrachtgeverschap en ouderinitiatieven

Een concrete uitwerking van deze beweging is te vinden in collectief opdrachtgeverschap en ouderinitiatieven. Hier treden bewoners, vaak ouders, bijvoorbeeld van kinderen met een beperking, geen afnemers van zorg en wonen, maar als initiatiefnemer en ontwikkelaar van hun eigen leefomgeving. Ik ben er zo een startende ouder.

In deze vorm van prosumerschap organiseren zij samen de ontwikkeling van woningen, zorg en ondersteuning. Niet vanuit een standaardmodel, maar vanuit de werkelijke behoeften van hun kinderen en gemeenschap. De coöperatieve vorm maakt het mogelijk om eigenaarschap, zeggenschap en continuïteit te borgen, juist op de lange termijn.

Dit leidt tot woonvormen waarin zorg, dagelijks leven en gemeenschap geïntegreerd zijn, in plaats van gescheiden systemen. Voor de overheid betekent dit een verschuiving: van het faciliteren van aanbod naar het ondersteunen van initiatief. Ruimte maken voor collectieven die zelf verantwoordelijkheid nemen.

Juist in deze ouderinitiatieven wordt zichtbaar hoe wonen, zorg en gemeenschap samenkomen in één georganiseerd geheel als geleefde praktijk.

Een nieuwe rol voor de overheid

Deze ontwikkelingen stellen de overheid voor een fundamentele vraag. Veel beleid is nog gebaseerd op de aanname dat burgers gebruikers zijn van systemen die elders worden ontworpen en beheerd. In een samenleving van prosumers en coöperaties is die aanname steeds minder houdbaar.

De rol van de overheid verschuift van uitvoerder naar mogelijkmaker. Door nieuwe vormen van organisatie te faciliteren en te ondersteunen. Dat vraagt om andere instrumenten, andere vormen van samenwerking en een andere manier van denken over eigenaarschap en verantwoordelijkheid.

Beleid wordt daarmee minder een kwestie van sturen op output, en meer van het ontwerpen van condities waarin collectieve systemen kunnen ontstaan.

De onderliggende systeemverandering

Wat energie, zorg, wonen en voedsel met elkaar verbindt, is niet de inhoud van de sector, maar de manier waarop zij georganiseerd worden. In alle vier de domeinen verschuift de logica van centraal naar gedistribueerd, van passief gebruik naar actieve deelname, van individuele consumptie naar collectieve organisatie.

De prosumer-coöperatie is een tussenfase in een bredere beweging naar een netwerkmaatschappij waarin publieke waarden opnieuw worden vormgegeven.

Een bestuurlijke keuze

De vraag voor politiek en ambtenarij is uiteindelijk hoe zij wordt begeleid. Wordt zij gezien als aanvulling op bestaande systemen, of als voorbode van een nieuwe inrichting daarvan?

Daarmee verschuift de kernvraag van beleid. Hoe zij zo worden ingericht dat burgers er mede-eigenaar van kunnen zijn. Dat vraagt om keuzes in de manier waarop overheid haar eigen rol begrijpt.

In die keuze ligt de sleutel tot de volgende fase van de transities. Als herontwerp van de relatie tussen samenleving en systeem.

Slot: de wijk als integrale coöperatie

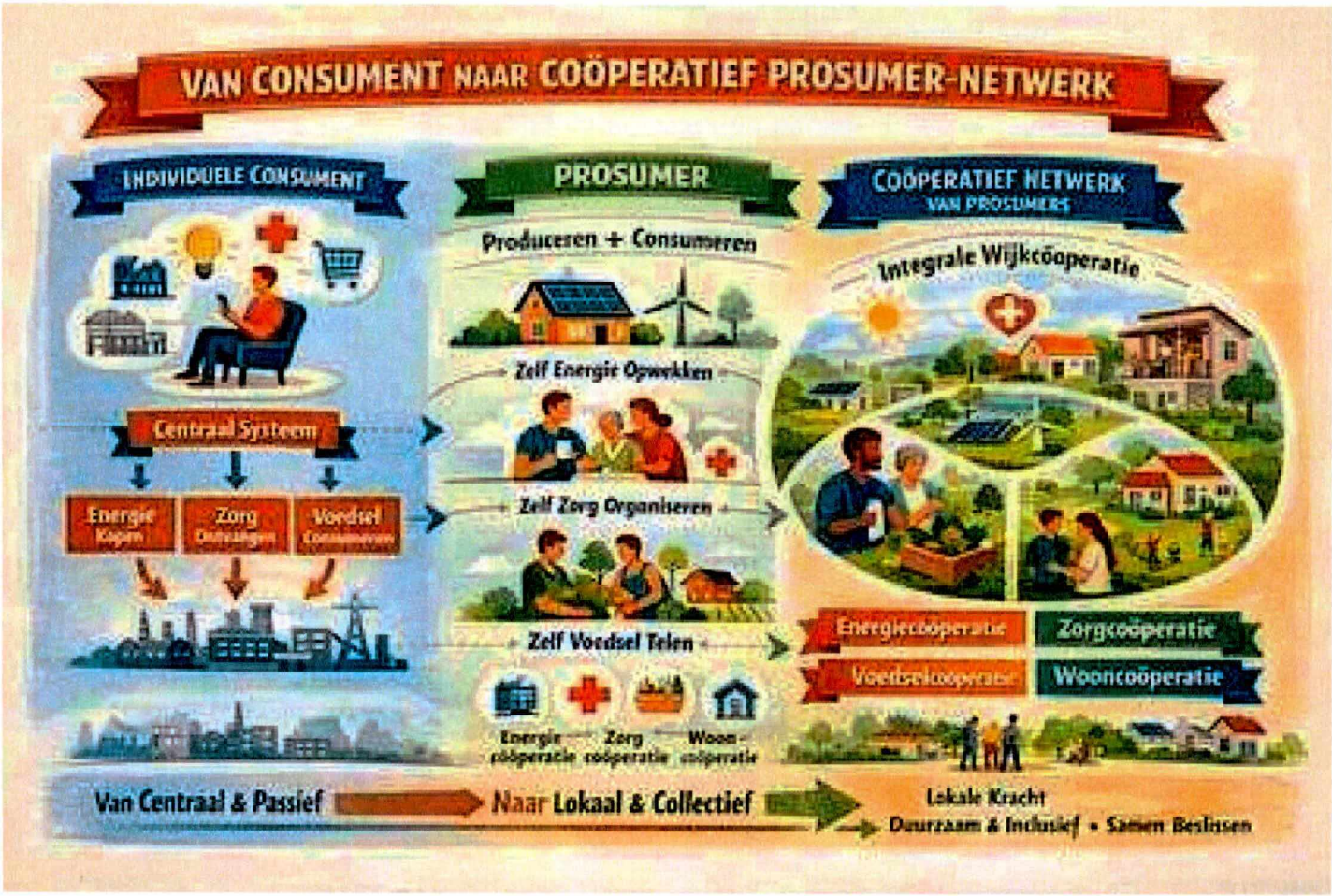
Juist op het niveau van de wijk komen de vier domeinen (energie, zorg, voedsel en wonen) op een vanzelfsprekende manier samen. Omdat het dagelijks leven zich daar afspeelt. Hier vallen systemen niet uiteen in sectoren, maar in samenhangende behoeften: warmte, zorg, voeding en een plek om te leven.

In een coöperatief georganiseerde wijk zoals de Leefcampus die de schrijver ontwikkeld versterken deze domeinen elkaar. Energie-opwek ondersteunt betaalbaar wonen, collectieve woonvormen maken zorg nabij en organiseerbaar, voedselinitiatieven versterken sociale netwerken en gezondheid. Wat afzonderlijk complex en verkokerd lijkt, wordt in samenhang juist eenvoudiger en logischer.

De kracht van de prosumer-coöperatie ligt precies daar: in het verbinden van wat in beleid vaak gescheiden is. Door op lokaal niveau een geïntegreerd systeem te laten ontstaan, gedragen door de mensen die er wonen.

Voor politiek en bestuur ligt hier een kans. Om haar mogelijk te maken. Door ruimte te geven aan wijkcoöperaties, door domeinen tussen de commons minder strikt te scheiden en door eigenaarschap dichter bij bewoners te leggen.

Daar, in de wijk, wordt de transitie concreet. Als een leefbare, gedeelde werkelijkheid.

VAN CONSUMENT NAAR COÖPERATIEF PROSUMER-NETWERK
INDIVIDUELE CONSUMENT
Centraal Systeem
Energie
Zorg
Voedsel
PROSUMER
Produceren + Consumeren
Zelf Energie Opwekken
Zelf Zorg Organiseren
Zelf Voedsel Telen
Energie coöperatie
Zorg coöperatie
Woon- coöperatie
COÖPERATIEF NETWERK
VAN PROSUMERS
Integrale Wijkcoöperatie
Energiecoöperatie
Zorgcoöperatie
Voedselcoöperatie
Wooncoöperatie
Van Centraal & Passief
Naar Lokaal & Collectief
Lokale Kracht
Duurzaam & Inclusief • Samen Beslissen

Gelderland Panel

Moventem
MEER BEGRIP | BETERE KEUZES

Brede welvaart

In november 2025 onderzocht provincie Gelderland het wonen, werken en leven onder inwoners. Door dit onderzoek kreeg de provincie in beeld wat inwoners belangrijk vinden rondom brede welvaart. Brede welvaart gaat over het welzijn van onze inwoners en alles wat zij van waarde vinden. We gebruiken daarvoor acht onderwerpen, zoals werk en vrije tijd, gezondheid, wonen, veiligheid en het omgaan met elkaar. In totaal deden 1.747 inwoners mee aan het onderzoek. In deze factsheet lees je een samenvatting van de resultaten en wat de provincie met de resultaten heeft gedaan.

Welzijn en leefomgeving

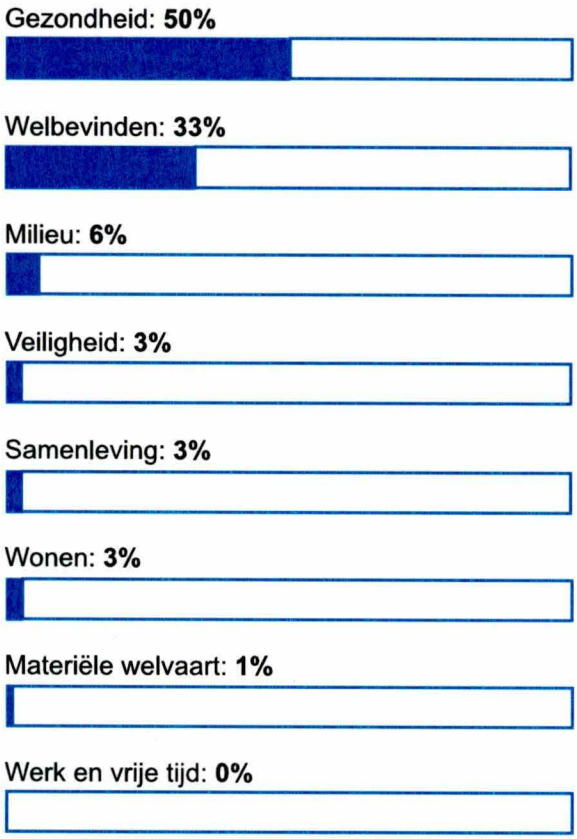
Hoe gelukkig ben je met het leven? 7,8

Kun je op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven hoe tevreden je bent met:

- Persoonlijke mobiliteit: 8.1
- Opleidingskansen tot nu toe: 8.1
- Geestelijke gezondheid: 8.0
- Hoeveelheid vrije tijd: 8.0
- Financiële situatie: 7.9
- Werk of andere dagelijkse bezigheden: 7.7
- Sociale contacten: 7.7
- Lichamelijke gezondheid: 7.2
- Je woning of woonruimte: 8.3
- De bereikbaarheid van plekken die voor jou belangrijk zijn: 8.0
- Het groen en de natuur in je omgeving: 8.0
- Je buurt of wijk (directe omgeving): 7.9
- De mogelijkheden om te bewegen en sporten in je omgeving: 7.9
- De veiligheid in je buurt of wijk: 7.7
- De manier waarop mensen in je buurt met elkaar omgaan: 7.4
- De milieukwaliteit in je omgeving (zoals lucht, water en geluid): 7.3
- De herkenbaarheid van de geschiedenis van Gelderland in je omgeving: 7.1
- Het culturele aanbod in je omgeving (zoals film of musea): 7.0

Belangrijk

Welk van onderstaande acht onderwerpen is voor jou het belangrijkst?

Zorgen over

Over welke ontwikkelingen maak je jezelf de meeste zorgen?

1: Verharding in de manier waarop mensen met elkaar omgaan: **46%**

2: Effecten van klimaatverandering: **39%**

3: Verdeeldheid in de samenleving: **39%**

4: Spanning tussen landen en de dreiging van oorlog: **35%**

5: Asiel en migratie: **24%**

6: Afnemend vertrouwen in de overheid: **23%**

7: Tekort aan en betaalbaarheid van woningen: **22%**

8: Toename van armoede en sociale ongelijkheid: **20%**

9: Stijgende kosten van levensonderhoud: **19%**

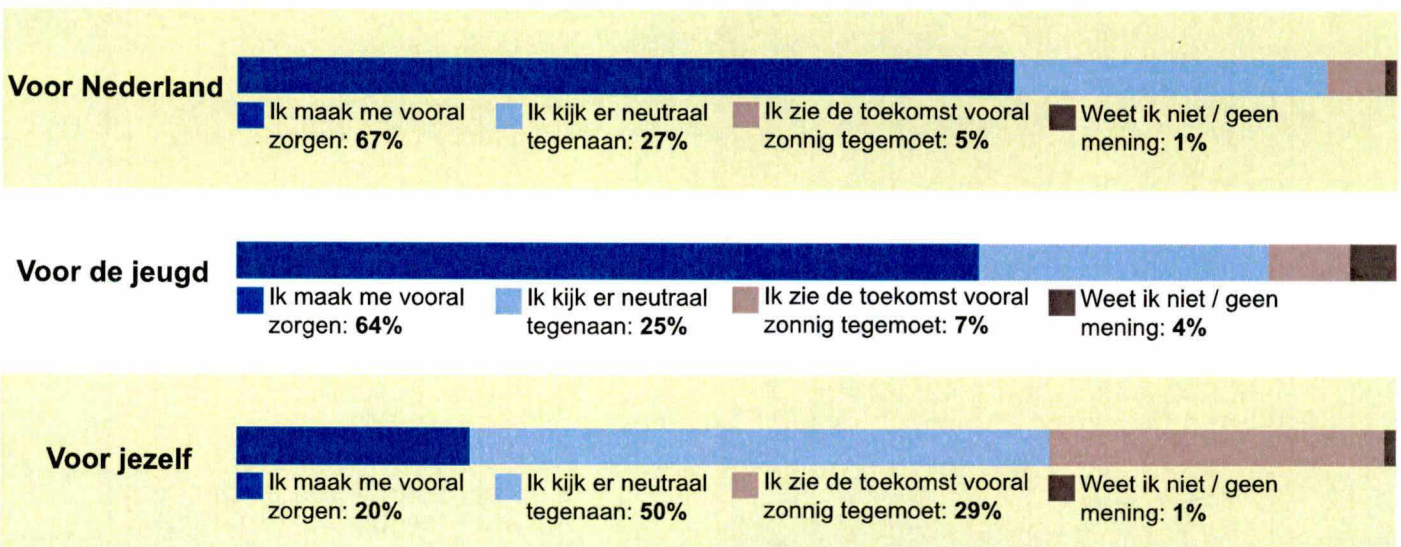
10: Veranderende kwaliteit en toegankelijkheid van de gezondheidszorg: **17%**

11: Afname van de milieukwaliteit van de woonomgeving: **7%**

12: Iets anders: **6%**

Toekomst

Hoe zie je de toekomst?

Wat gebeurt er met de resultaten?

Provincie Gelderland kreeg met de resultaten inzicht in de huidige situatie en een beeld over de toekomst van wonen, werken en leven van inwoners in Gelderland. De provincie herhaalt dit onderzoek regelmatig, waardoor er ontwikkelingen in de tijd zichtbaar zijn. De uitkomsten van het onderzoek zijn verwerkt in de Monitor Brede Welvaart 2026. Klik hier om naar de Monitor Brede Welvaart van 2026 te gaan.